

Розділ перший

Життя під розписним портиком

«Хто цілковито мудрий, той цілковито щасливий; ба більше, навіть перші кроки до мудрості полегшують життя. Недостатньо просто це знати — ми маємо закарбувати це у свідомості щоденними роздумами, перетворюючи таким чином благі наміри на благу звичку»⁸.

«Про щасливе життя» (*De Vita Beata*),
Луцій Анней Сенека

На північній стороні Афінської агори стояла *Стоя Пойкіле*, тобто «Розписний Портик» або ж «Розписна Веранда». У Стародавній Греції *стої* були критими пасажами чи колонадами, що вели до *агор* — місць народних зібрань. Державні мужі приходили до *стої*, щоб зробити оголошення чи заяву. Тут відбувалися судилища й арбітражі, проводилися обряди й жертвоприношення богам, торговці ставили ятки, де розкладали й продавали свій крам. І, певно, найважливіше: тут збиралися філософи, щоб дискутувати й повчати всіх, хто ладен був слухати.

Вважається, що філософ-кінік⁹ Кратет Фіванський (365–285 до н. е.), який прославився тим, що відмовився від усіх своїх статків заради життя на вулиці поруч з афінською біднотою, облаштувався саме у *стої* — адже тут мав змогу навчатися в іншого філософа, Діогена (404–323 до н. е.). Кратета, завдяки його славі, навіть охрестили «тим, хто відчиняє двері» — адже, за чутками, він міг постукати до будь-якої оселі в Афінах, і його радо запросили б усередину. Грецький історик Плутарх (46–119 н. е.) описував Кратета як чоло-

віка з непохитно веселою вдачею, який проживав кожен день «немов був на святі». Вельмишановного за мудрість і врівноваженість Кратета часто запрошували врегульовувати суперечки й непорозуміння і своєю «заспокійливою риторикою» й «лагідним розсудом» сприяти швидшому примиренню. Утім, мабуть, найвагоміший слід в історії Кратет залишив, наставляючи Зенона з Кітіона (334–262 до н. е.) — засновника стоїчної школи філософії.

Президент США Теодор Рузвельт узяв із собою примірник «Розмислів» Марка Аврелія у ризиковану експедицію долиною Річки Сумніву¹⁰ 1912 року. Разом із сином Кермітом він досліджував і картографував невідому притоку Амазонки. Згодом описував, як читання «Розмислів» надавало йому наснаги й непохитності духу.

Зенон народився у фінікійській колонії Кітіум (сучасна Ларнака на Кіпрі). Щодо його походження точаться дискусії: хоча Кітіум і був форпостом

Фінікії ще з XII століття до н. е. й зазнавав періодів як єгипетського, так і перського панування, там також мешкала численна грецька громада, що оселилася приблизно в 1100 році до н. е. після завершення Троянської війни. Усе, що ми знаємо про Зенона, походить переважно зі значно пізніших історичних джерел, таких як «Життя і думки видатних філософів» Діогена Лаертського, що містить і життєпис Зенона. Там стверджується, що він зацікавився філософією після зустрічі з Дельфійським оракулом¹¹. Зенон спитав, як сповна реалізуватися в житті. Оракул порадив йому «перейняти взір мерців», що Зенон витлумачив як вказівку вивчати мудрість древніх мудреців.

Коли Зенон, який до того ж був заможним торговцем, прямував із Фінікії (сучасного Лівану) до грецького порту Пірея, його судно зазнало аварії. Втративши у цій катастрофі всі свої статки, Зенон дістався Афін, де намагався відновити власну справу. Саме тоді Зенон ознайомився зі «Спогадами» Ксенофонта — збіркою діалогів Сократа — й одразу поспішив до книготорговця, щоб дізнатися, де можна знайти мудреців на кшталт Сократа. Книгар познайомив Зенона з Кратетом, який саме проходив повз¹². Цей збіг обставин глибоко вплинув на Зенонове сприйняття долі й труднощів, адже переживши жахіття морської катастрофи, він отримав щасливу нагоду зустріти Кратета — чоловіка, що змінив його життя на-

завжди. За словами Лаерція, згодом Зенон часто зауважував: «Я здійснив успішну подорож, зазнавши корабельної аварії»¹³.

Дехто вважає, що у стоїцизмі існували різні напрями й розгалуження, і що насправді він не був цілісною філософською школою. Грецько-єгипетський письменник Афіней у праці *Deiroposophistae* («Бенкетуючі софісти») зазначав, що стоїцизм поділявся на три гілки, які походили з різних учень останніх трьох очільників стоїчної школи: Діогена, Антипатра й Панетія.

Зенон навчався у Кратета впродовж кількох років, а також брав уроки в інших філософів, перш ніж заснувати власну філософську школу. Спочатку Зенона та його учнів називали зенонівцями, проте згодом їх почали йменувати стоїками, адже всі їхні зібрання й навчання відбувалися у *Стої Поїкіле*. Одним з учнів Зенона був молодий кулачний боєць Клеанф, який після смерті свого вчителя очолив школу. Клеанф, своєю чергою, навчав Хрисіппа — молодого обдарованого фінікій-

ця, який, подібно до Зенона, потрапив до Афін крізь терени нещастя, коли його ошукали й позбавили майна. Хрисіпп став найвидатнішим учнем Клеанфа й, цілком закономірно, очолив школу, коли той скінчив вік.

Коштовніше за золото

Зенон торгував барвниками для тканини, зокрема мурексом, який отримували зі слизу хижих морських молюсків. З мурексу виготовляли тірський пурпур – пігмент, що був одним із найцінніших товарів давнини, вартуючи втричі більше за золото. Ця фарба надавала глянцевого пурпурно-червоного відтінку, який через рідкісність і складність виробництва використовували лише для сукна й одягу наймогутніших і найбагатших людей. Подейкують, що Клеопатра наказала пофарбувати всі вітрила власної королівської баржі тірським пурпуром, який також був символічним кольором риз Первосвященників Єрусалиму. Тогу Юлія Цезаря теж фарбували тірським пурпуром, і в Римі навіть видали указ, згідно з яким лише імператор мав право носити цей колір. Порушення цього закону дорівнювалося державній зраді й каралося смертю. Таксон¹⁴ «мурекс» для конкретного виду равлика вперше запропонував філософ Арістотель (384–382 до н. е.) у новаторській праці із зоології *Περί τα ζώα ιστορία* («Історія тварин»).

